

DE ZES ZUIVELFABRIEKEN VAN HEERHUGOWAARD

Tekst: Ed Dekker

Beeld: Stichting Den Huygen Dijk/Poldermuseum,
Regionaal Archief Alkmaar en Ed Dekker

Zes zuivelfabrieken heeft Heerhugowaard gehad. Ze draaiden niet allemaal tegelijk. De eerste was De Goede Hoop aan de Kerkweg in Veenhuizen, die begon in 1889. Excelsior aan de Middenweg bij de spoorwegovergang was de laatste, die eindigde in 1981.

In volgorde van oprichting zijn dit alle zes fabrieken: De Goede Hoop, De Kroon aan de Stationsweg, Vita Nova aan de Middenweg, De Volharding aan de Middenweg, Ons Belang aan de Rustenburgerweg en Excelsior. Kaas maken van boerenmelk uit de nabije omgeving vormde lange tijd de hoofdmoot van de werkzaamheden.

Bijna al deze ondernemingen waren klein, naar de maatstaven van nu. Alleen Excelsior groeide stevig. Deze fabriek bestond dan ook het langst, 69 jaar. Een groot verschil met De Volharding. Die sloot al na tien jaar de deuren.

Dit artikel geeft een indruk van de plaatselijke zuivelhistorie. Het herinnert aan de tijd dat Heerhugowaard een agrarisch dorp was met nauwelijks zesduizend inwoners. Het aantal melkveehouderijbedrijven is nu bijna op vingers van een hand te tellen.

Uitgeweid

Als verslaggever van het Noordhollands Dagblad schreef ik in 1996 en 1997 over verdwenen zuivelfabrieken in de regio Alkmaar. In de serie Uitgeweid belichtte ik 55 fabrieken, inclusief die in de Beemster en de toenmalige gemeenten Harenkarspel en Obdam. Aanleiding voor de rubriek Uitgeweid was dat 1996 was uitgeroepen tot Jaar van het industrieel erfgoed.

In Heerhugowaard zijn alle zes fabrieksgebouwen verdwenen, maar op veel andere plaatsen zijn de panden bewaard gebleven. Onderstaand artikel is gebaseerd op de afleveringen over Heerhugowaard. Over dit onderwerp verzorgde ik afgelopen voorjaar een lezing in poldermuseum Het Oude Gemaal.

Eerst een korte algemene inleiding over de opkomst eind negentiende eeuw van de fabrieksmatige bereiding van kaas. Op het platteland ontstonden na 1880 er veel kaasfabriekjes op coöperatieve grondslag. Plaatselijke boeren sloegen de handen ineen. Tot dan werd kaas gemaakt op de eigen boerderij.

Het zelfkazen was voor boerinnen een zware taak. Fabrieksmatige productie werd mogelijk door de

uitvinding van de centrifuge. Door deze ontwikkeling kon een gewenst percentage vet worden verwijderd uit de melk.

Hoe lang heeft het zestal in Heerhugowaard bestaan? De oudste - De Goede Hoop - draaide 28 jaar, van 1889 tot 1917. De Kroon hield het aanzienlijk langer vol: 47 jaar (van 1892 tot 1939). Bij Vita Nova was dat 36 jaar (1894-1930), bij De Volharding 10 jaar (1902-1912), bij Ons Belang 11 jaar (1911-1922) en bij Excelsior 69 jaar (1912-1981).

DE GOEDE HOOP (1889-1917)

Nu zetten we de schijnwerper op de fabrieken afzonderlijk. Bij de start in 1889 trokken de initiatiefnemers van De Goede Hoop Cornelis Veen aan als kaasmaker. Hij bleef dat tot zijn dood in 1911. De oprichters van de coöperatie aan de Kerkweg in Veenhuizen waren boeren en de plaatselijke kastelein, Nanne Groot. Zij zorgden voor het startkapitaal. Luitje Appel, getrouwd met een burgemeestersdochter, stak het meeste geld in de gezamenlijke kaasbereiding. Hij werd eigenaar voor 30/130 deel.

Veehouders uit Veenhuizen en directe omgeving voerden zelf hun melk aan. Vaak namen zij wei mee terug. Dit restproduct van de kaasbereiding had twee dagen staan romen in de weibakken in de kelder. Na afroming kon het worden gebruikt als veevoer. Soms was er voor de laatste boeren geen wei meer. Kaasmaker Veen en zijn personeel hadden een oplossing voor dit probleem. Zij mengden wei met water voor een grotere hoeveelheid. Deze truc werd natuurlijk ontdekt en

De Kerkweg in Veenhuizen, met links De Goede Hoop, 1903. Hier begonnen plaatselijke boeren in 1889 met de fabrieksmatige productie. Het was de eerste kaasfabriek in Heerhugowaard.

dat gaf veel heibel.

De Goede Hoop behoorde tot de allerkleinsten. Dat blijkt uit een overzicht uit 1914 van de Bond van Zuivelfabrieken in Noord-Holland. Het aantal leden was toen 65. Alleen over 1914 is bekend hoeveel melk De Goede Hoop verwerkte. Dat was 610.000 kilogram. Hoe klein ook, voor Veenhuizer begrippen ging het lange tijd voorspoedig met de fabriek. In 1899, tien jaar na het begin, was die zelfs uitgebreid

Concurrentie

Er volgde een tweede uitbreiding, in 1915. Echter, al twee jaar later viel het doek. De concurrentie in en rond Heerhugowaard was te groot geworden. Nieuwe - en grotere - ondernemingen deden De Goede Hoop de das om: Excelsior en Aurora in Opmeer. Dat waren zogeheten zoetfabrieken, waar de melk twee keer per dag kon worden verwerkt. De Goede Hoop was altijd een dagfabriekje gebleven. Met de avondmelk kon de boer daar pas de volgende dag terecht, samen met de ochtendmelk.

Kort na de opheffing in 1917 kocht dorpsmid Aris Rentenaar het pand. Voor 1550 gulden sloeg hij zijn slag op een openbare verkoping. Vader Sijvert Rentenaar ging er wonen. Er werden enkele koeien gestald.

De laatste directeur-voorzitter van De Goede Hoop was veehouder Dirk Schagen. Met de sluiting verloor kaasmaker Wijtse Hockstra zijn werk in Veenhuizen. Hij vertrok naar Zwaag, met zijn vrouw Impje Galis.

Bewoner Walter van Giesen vertelde in 1996 over het toen nog bestaande pand: „Op zolder kan je nog zien waar de kazen lagen te rijpen, op de legplanken. De kelder is volgestort met puin.“

De Kroon aan de Stationsweg met woning voor de kaasmaker (rechts), 1914. Onder de naam De Globe opende De Kroon in 1892. Later is er geproduceerd onder de naam van Voorwaarts en Uithoorn.

DE KROON (1892-1939)

Aan het noordwestelijke deel van de Stationsweg tussen het NS-station en de Westerweg startte De Kroon in 1892 onder een andere naam met de bereiding van producten. De toenmalige stoomzuivelfabriek begon als De Globe op deze plek. Het bedrijf voerde in zijn 47-jarig bestaan later weer andere namen. Eerst dus De Globe, toen De Kroon, daarna Voorwaarts en tot slot Uithoorn. In meer opzichten is deze onderneming een vreemde eend in de bijt. Bij de oprichting was De Globe statutair gevestigd in Amsterdam. Niet als coöperatie, maar als naamloze vennootschap. De oprichters waren Maurits van Lier uit Amsterdam (consulent voor de zuivelbereiding), mr. Julius Boas uit Amsterdam (advocaat-procureur), mr. Frans Willekes MacDonald uit Haarlem (ook advocaat-procureur) en Cornelis Janszoon Swager uit Heerhugowaard (landbouwer).

Personeel van De Kroon, 1914.

Cornelis Swager boerde naast het spoorstation. Hij bracht een stuk grond in voor de bouw van het fabriekspand en werd mede-directeur. Bij de eerste vermelding in het Kadaster wordt De Globe aangeduid als roomboterfabriek. Een jaar later, na uitbreiding, werd dat boter- en kaasfabriek.

De Globe werd verkocht in 1896. Eigenaar werd Gerbrand Hajoszoon Vis, een Zaanse koopman. Hij was directeur van zuivelmaatschappij De Kroon in Zaandijk. Logisch dat Vis de naam van zijn nieuwe bedrijf in Heerhugowaard ook die naam gaf. Bij de aankoop van het onroerend goed aan de Stationsweg hoorde ook een ijshuis. Elf jaar had Gerbrand Vis De Kroon in Heerhugowaard. In 1917 verkocht hij de stoom-

Rond 1928. Bij Vita Nova worden twee sluisjes gebouwd. Dankzij deze nieuwe doorgang konden tuinders uit Heerhugowaard gemakkelijker met hun producten varen naar de groenteveiling in Broek op Langedijk.

Jacob Met

Jacob Met werd enkele jaren na de oprichting van de vennootschap directeur van Vita Nova. Hij was geen boer, maar rijtuigmaker. Zijn wagenmakerij stond tegenover de fabriek. Na zijn verhuizing in 1924 bleef hij directeur. Zoons Jan en Jacob Met zetten de wagenmakerij voort in Alkmaar. Daaruit groeide autobedrijf Met. Meer dan dertig jaar was Aris van de Oord de kaasmaker, van 1899 tot de opheffing in 1930. De eerste kaasmaker kon niet worden achterhaald. De naam van Klaas Ploeger, bij de oprichting de grootste aandeelhouder, was lang verbonden

Het complex van Vita Nova rond 1950, volop in gebruik bij graanmaaldery De Volharding van Hermanus - Manus - Schouten. Achter het bedrijf het voetbalveld van Reiger Boys. De club speelde hier van 1948 tot in 1962. Op het grootste deel van dit terrein staat nu wooncomplex De Rustenburg. In een schuur van Schouten mochten de spelers zich verkleden. Tussen de meelzakken werd het voetbalshirt aangetrokken.

aan Vita Nova. Hij volgde in 1911 Pieter Arienszoon Wonder op als secretaris. Deze taak vervulde hij jarenlang. Ploeger was eerst boer, 'landman'. Later werd hij gemeente-ontvanger. Vita Nova is diverse malen uitgebreid. In 1906 is naast de fabriek een huis voor de kaasmaker gebouwd. Een inventarislijst uit die periode geeft een indruk van het werk van kaasmaker Aris van der Oord en zijn personeel. Zij hadden tot hun beschikking tien hevels, tien klienders, drie pekelbalies, twee kaasweekers, ongeveer tweehonderd Edammer kaasmakers, ongeveer honderd kaaszetters, veertien makers voor commissiekaas, veertig legborden met gaten, twee maatemmers voor wei, twee botermouten met een stelling en enige room- en peilglazen.

Op den duur kon Vita Nova het tempo van modernisering en schaalvergroting in de zuivelwereld niet bijbenen. De onderneming moest zijn meerdere erkennen in Excelsior, de grote nieuwe zoetfabriek noordelijker aan de Middenweg. Deze coöperatie nam Vita Nova over in 1930. Tot de laatste eigenaren behoorden Aris van der Oord, Klaas Ploeger, Jacob Met en Cornelis Oudhuis. In 1940, tien jaar nadat Vita Nova zijn zelfstandigheid had verloren, kocht fouragehandelaar Hermanus Schouten het pand van Excelsior. Hij gebruikte de ruimte als pakhuis. Ook had hij er een kunstmestbreker en zakkenheffer staan. Latere eigenaar Jan Zwetsloot sloeg er zijn kunstmest op.

Bij Vita Nova lag vroeger een sluisje, als doorgang voor tuinders om te varen naar de Langedijker veiling. Na de ruilverkaveling was dat over. Jan Zwetsloot spoelde in het sluisje jute kunstmestzakken. Eind jaren zeventig liet Zwetsloot een twee-onder-een-kapwoning bouwen op de plek van Vita Nova, Middenweg 58 en 58a.

DE VOLHARDING (1902-1912)

Dachten zij het beter te kunnen? Ongenoegen? Vita Nova kreeg acht jaar na de oprichting opeens een concurrent op steenworp afstand. Aan de andere zijde van de Middenweg, schuin tegenover, begon De Volharding met de productie van kaas.

Vijf boeren uit Heerhugowaard durfden het aan: Willem van Slooten, Arie Steur, Klaas Ploeger, Dirk Hartenberg en Dirk Oudhuis. Hun beweegredenen voor deze opvallende stap zal wel nooit worden achterhaald. Voor de bouw van de fa-

briek stelde Willem van Slooten - de vader van Wiebe, de latere burgemeester van Heerhugowaard - een hoekje land beschikbaar. De vijf oprichters goten in 1903, een jaar na het begin, het bedrijf in een naamloze vennootschap. Als kaasfabriek deed De Volharding zijn naam geen eer aan. Hetzelfde vijftal verkocht de nv al in 1912. Gooiden zij moedeloos de handdoek in de ring? Of hadden de mannen het op een akkoordje gegooid met de overburen?

Fouragehandel

Voor 3000 gulden werd veedrijver Dirk Schoen uit Heerhugowaard de eigenaar. Schoen verhuurde het pand als bakkerij. Vrachtrijder en landbouwer Hermanus - Manus - Schouten nam het gebouw in 1918 over. Hij vestigde er een fouragehandel. Die dreef hij op deze plek liefst veertig jaar. In 1958 nam Jan Zwetsloot graanmalerij De Volharding over. Bij de koop hoorde ook pakhuis Vita Nova.

De opstallen van De Volharding maakten in 1977 plaats voor een nieuw woonhuis voor de familie Zwetsloot, Middenweg 41. Met deze nieuwbouw was graan-, kunstmest- en veevoederhandel De Volharding definitief verleden tijd.

In 1997 was Jan Zwetsloot 68 jaar en rustend fouragehandelaar. Hij vertelde toen: „In de kelder van zeven bij drie meter stonden de pekelsbakken. De wanden van de kelder waren heel vaak bedekt met witte pluus. Vooral in het voorjaar, met stijgende temperaturen, was dat een laag van twee tot drie centimeter. Je kon het er zo afvegen.

Het gaf een smerige, vieze geur. Een gore lucht. De wanden waren doordrenkt van de pekels. Johannes Petrus Zwetsloot is op 27 mei 2019 overleden op 90-jarige leeftijd.

ONS BELANG (1911-1922)

Veehouder Jan Simonszoon Does begon Ons Belang als particuliere onderneming. In 1911 breidde hij zijn boerenbedrijf aan de Rustenburgerweg in 't Kruis uit met een kaasfabriek. De ondernemende Heerhugowaarder was eerst watermolenaar in de polder Berkmeer.

Ons Belang werd na twee jaar omgezet in een coöperatie. Volgens de boeken verkocht hij de particuliere onderneming aan de pas opgerichte coöperatieve kaasmakerij Ons Belang, voor 3000 gulden. Als directeur-voorzitter behield hij veel zeggenschap. Aan de bestuursafel en in de fabriek bepaalde feitelijk hij wat er gebeurde.

De andere leden van het eerste bestuur waren Bartholomeus Klomp (secretaris, veehouder in Oterleek), Gerrit Jacobszoon Weel (penningmeester, veehouder in Heerhugowaard), Cornelis Poland (veehouder en timmerman in Heerhugowaard) en Arie de Boer (veehouder in Heerhugowaard).

De nieuwe start begon met een bedrijfskapitaal van 8000 gulden, verkregen door de uitgifte van vier schuldbrieven van elk 2000 gulden. Het huidige adres van de vroegere fabriek is Rustenburgerweg 185. In de stolpboerderij eraanast bevond zich de pekelskamer, en daarover sprak ik in 1996 met Jo Blom-Bloothoofd (gebooren in 1921).

Zij vertelde: „Oom en tante, Jan Commandeur en Adriana Duin, hadden de boerderij overgenomen en sliepen in de vroegere pekelskamer. Na een jaar zakten zij door de houten vloer. De pekels had het hout aangetast. De kaaslucht bleef er nog lang hangen.“

Arie de Reus was in de historie van Ons Belang een van de kaasmakers. Hij staat op een foto uit

Ons Belang aan de Rustenburgerweg, kaasfabriek tot 1922. De foto is van 1918. Alle namen van de afgebeelde personen zijn bekend. In willekeurige volgorde: Arie de Reus (kaasmaker), Piet Stoop (melkrijder), Dirk Stoop (melkrijder), Neeltje Hink (huishoudster van Jan Does), Cornelis Poland (leverde melk), Klaas Stoop (melkcontroleur) en Arie de Boer (leverde melk).

1918. Na een paar jaar werd hij kaasmaker bij fabriek Prins Hendrik in de Schermer. „Daar kon hij eigen baas worden. Bij Ons Belang was hij knecht“, vertelde dochter Lies de Boer-de Reus (geboren in 1923) mij in 1996

Overproductie

Ons Belang was geen lang leven beschoren. In 1922, na elf jaar, werd er de laatste kaas gemaakt. Als die jaren was Jan Does voorzitter-directeur. Het bedrijf zal te klein zijn geweest om rendabel te blijven. In 1922 openbaarde zich een kentering in de landbouw. Door overproductie ontstond een afzetcrisis, met dalende prijzen als gevolg.

Ook tegen Excelsior kon Ons Belang niet opboksen. In 1922 verwerkte Excelsior 3,1 miljoen liter melk, voor die tijd een enorme plas. Excelsior was in die tijd de op drie na grootste bondszuivelcoöperatie van Noord-Holland. Van Ons Belang zijn geen cijfers bekend. De Kruizer onderneming was geen lid van de Bond voor Zuivelfabrieken in Noord-Holland.

Jan Does - de man met wie het begon en eindigde - verkocht zijn boerderij in 1923, hij was toen 52 jaar. Does bouwde een huis aan de Jan Glijnisweg.

Het fabrieksgebouw bood jarenlang onderdak aan een smederij. De voorzijde werd ingericht voor bewoning. Dirk van Schagen was er de eerste smid. Piet Sneekes en Jan Plijter stonden later aan het aambeeld. Jan Plijter was later loodgieter en rijwielhandelaar. Hij stopte in 1978 en verkocht het pand. Dat is volledig verbouwd tot woonruimte.

EXCELSIOR (1912-1981)

'Steeds hoger' betekent het Latijnse Excelsior. De oprichters hadden geen betere naam kunnen bedenken. De zaken werden van meet af aan goed aangepakt. Excelsior begon als tweede zoetfabriek van Noord-Holland. De eerste was De Eensgezindheid in Sint Maartenvlotbrug. Een zoetfabriek verwerkt de melk twee keer per dag. De ochtend- en avondmelk konden direct worden aangevoerd. De opkomst van zoetfabrieken leidde tot de ondergang van dagfabriekjes.

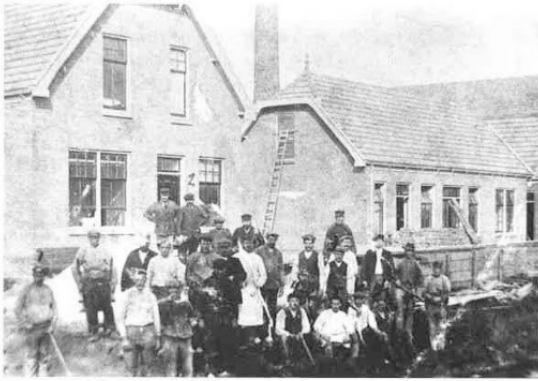
De eerste steen van Excelsior is gelegd op 25 juli 1912. Vijf landmannen uit Heerhugowaard hadden kort daarvoor een coöperatieve vereniging opgericht. Zij waren Nanne Pool (werd voorzitter), Coenraad Ursem, Pieter Kant, Pieter Pieterszoon Wonder en Jacob Blom. Doel van hun initiatief was om 'voor gezamenlijke rekening melk te verwerken tot kaas en boter, en om deze producten te verkopen'.

Het vijftal had aan de Middenweg naast de spoorlijn Heerhugowaard-Obdam een perceel weiland gekocht van Hendrik Anton Cornelius Fabius uit 's-Gravenhage, eerste luitenant der huzaren. Aannemer Reijer Klaas Koppen en Zoon uit West-Grafdijk voerde de bouw uit. Dit bedrijf heeft meer zuivelfabrieken gebouwd. De kosten werden begroot op 62.065 gulden, inclusief de grond.

Al twee jaar na de opening verwerkte Excelsior 3,1 miljoen kilogram melk. Dat jaar, 1914, ontving De Eensgezindheid, de andere zoetfabriek, 3,5 miljoen kg. De dagelijkse leiding was in handen van de directeur. Thomas van der Meer uit Friesland was de eerste directeur van Excelsior.

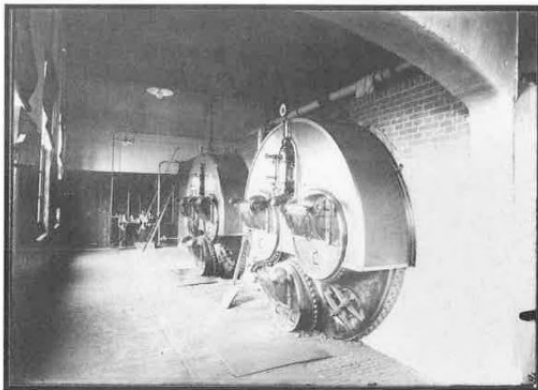
Excelsior in 1913 aan de Middenweg. Links de directeurswoning. Dit huis staat er nog.

Personeel van Excelsior in 1920.

In zijn 69-jarig bestaan had de fabriek vijf directeuren. Van der Meer is in 1946 opgevolgd door Cor Verdegaal. Die maakte in 1969 plaats voor Jos Boer. Latere directeuren waren Jan van der Maten en Jelte Dijkstra.

Dijkstra stapte in 1981 bij de sluiting over naar Aurora in Opmeer. Twintig jaar eerder fuseerde Excelsior met Aurora. Voor de langst bestaande zuivelfabriek in Heerhugowaard was 1960 het laatste boekjaar zelfstandige onderneming. Dat boekjaar verwerkte Excelsior 14,2 miljoen kilogram melk. Met de melk uit Heerhugowaard erbij bleef Aurora de grootste zuivelfabriek in Noord-Holland (64,6 miljoen kilogram melk).

Deel van de machinekamer van Excelsior, 1920.

Laatste bestuur

Het laatste bestuur van Excelsior bestond uit Jan Lont uit Nieuwe Niedorp (voorzitter), Marinus Blaus (secretaris), Adrianus Overtoom, Johannes Botman, Johannes Boots, Herman Blom en Gert Nieman, allen uit Heerhugowaard. Jan Lont was in 1944 Dirk Kriller uit Oude Niedorp opgevolgd als voorzitter.

Als kaasmaker werd in 1912 Cornelis Lodder aangetrokken. Een van de latere kaasmakers was Cees Pronk. Hij had het vak geleerd van zijn vader Kobus Pronk, kaasmaker bij De Eendracht in de Wogmeer. Arie Pronk, zoon van Cees, was de laatste chef-kaasmaker van Excelsior.

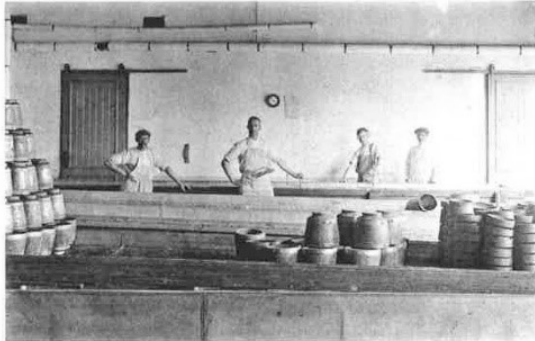
Bij het einde in 1981 had Arie Pronk vijf kaasmakers onder zich. Deze ploeg was dagelijks goed voor 10.000 Edammers van 1,8 of 1,5 kilogram. Na de fusie in 1961 werd Excelsior productiebedrijf van Aurora. Het assortiment dunde daardoor uit van dertien soorten Edammers naar één soort.

De jaren veertig waren moeilijke tijden voor Excelsior. Opheffing werd voorkomen door sterk oplevende kaasexport naar Frankrijk. Na de oorlog ontwikkelde het bedrijf zich voorspoedig. Er volgden ingrijpende uitbreidingen in 1949 en 1957. In de jaren zeventig kreeg het bedrijf te kampen met beperkingen voor verdere uitbreiding.

Oprukkende woningbouw begon te knellen. Wei werd al elders verwerkt. Bij de kaasproductie kwam dagelijks 180 ton wei vrij. De stap naar sluiting en overheveling van de activiteiten naar Aurora in Opmeer kwam steeds dichterbij. Op 8 januari 1981 was het zover: de laatste melk werd aangevoerd. Voor de 35 werknemers zat het erop in Heerhugowaard.

Een doffe dreun vijf maanden later betekende het definitieve einde van het zuiveltijdperk aan de Middenweg. Op 7 mei namelijk werd de 32 meter hoge schoorsteenpijp opgeblazen. Met één klap werd het werk van diverse generaties onzichtbaar gemaakt.

Voor burgemeester Jan Stuifbergen van Heerhugowaard was de ontploffing reden voor een felicitatie. Op het troosteloze fabrieksterrein schudde hij de hand van gedeputeerde Wim van der Knoo en hoofdingenieur-directeur H.D. Wierenga van het ministerie van

Kaasmakers van Excelsior, 1920.

Melkrijder Simon Groot (1892-1986) in zijn jonge jaren voor de wagen met bussen, 1925. Zijn hele leven werkte hij bij Excelsior. In 1956 kreeg hij pensioen, maar hij bleef komen bij de fabriek. 's Middags om een uur had hij er al acht uur opzitten.

volkshuisvesting. De kaalslag maakte ruimte voor woningbouw.

Nog datzelfde jaar, op 21 september, werd er de eerste paal geslagen voor 17 eensgezinswoningen en 31 wooneenheden. De straatnaam - Excelsiorhof - is de enige verwijzing naar het nijvere verleden van deze locatie. De vroegere directeurswoning naast de fabriek ontkwam aan sloop.

Simon Groot

Eén man maakte begin en einde mee van Excelsior: Simon Groot. Op 1 december 1912 begon hij er als melkrijder. Ontelbare bussen van boeren zijn door zijn sterke handen gegaan. In en rond Heerhugowaard was hij een bekend persoon. Hij bleef Excelsior trouw, ook na zijn pensioen. Als hoogbejaarde Heerhugowaarder hield hij het gazon bij, tot de sluiting. Ook lapte hij lange tijd eens de week alle 130 ramen van de fabriek. Na de afbraak wilde hij de plek niet meer zien.

Met Simon Groot (1892-1986) eindigt de zuivelhistorie van Heerhugowaard. Hij staat symbool voor allen die daaraan hebben bijgedragen. Als erbetoon aan hen - noeste werkers - past het om een straat te vernoemen naar Simon Groot.

Het fabriekscomplex met directeurswoning in de jaren zestig.